

23

e

4/8

33

A. S. Franka.

Wobras jeho žiwjenja a skutkowanja.

Jeli so Knjes kžězu njetwari; dha džělaju
podarmo, kotsiž ju twarja. Psalm 127, 1.

Spiskał

M. Szytora,
farać w Smilnej.

Š nakładom serbskeho lutherškeho knihowneho towarstwa.

Wohobity woczishez s „Borsta Božeho“

4/8

3353

W Budziszynje 1875.

Čishez E. M. Monst.

4/8° 3353

A

Handwritten text at the top of the page, likely bleed-through from the reverse side.

Handwritten text in the upper middle section of the page.

Handwritten text in the middle section of the page.

Handwritten text below the middle section.

Handwritten text below the middle section.

Towarstwowych piŝmow cziŝto 38.

Handwritten text in the lower middle section of the page.

Handwritten text in the lower section of the page.

Handwritten text at the bottom of the page.

Handwritten text at the bottom of the page.

Fragment of text from the adjacent page on the right, including words like "wŝeje", "jaŝo jŝn", "twarjenje", "Salomone", "motpocziuj", "iŝeŝ-li", "motmolwj", "twarŝki", "praŝa", "jene po d", "Wo b", "Glauchafk", "johnowan", "Budyŝchin", "Salyŝ j", "iŝeŝj ŝh", "kotruj m", "iŝeroŝi d", "Na je", "ŝaŝozerjej", "muŝtawon", "ŝamjenju", "Dwŝ dŝeŝ", "jitej. Wŝ", "paŝu, bla".

Wšchi tutym słowje Salomonoweho psalma, kotryž su
wěscje tehdom spěwali, jako bě Rnješowy templ hotowy, a
jako jón požwjeczachu, dopominam so na druhe, templej rune
twarjenje, kotrež kaž hladajo se semje wuroscje a ma jeneho
Salomonej podobneho twarskeho mišchtra. Twarški mišchr sam
wotpoczjuje hižom dawno w czichej sparnej komorzy, ale jeho
twarjenje, kiž je tež kaž tempel, tam hišcje steji. Pra-
šchesch-li so: kaž to twarjenje je, a hdže dha steji, dha czi
wotmolwju: To je byrotna křěža w Hali. A kaž dha
twarški mišchr rěkaše, a shtó wón bě? so dale njechtó
prašča. Wocžakaj křwilku, to chzu czi bórshy prajicž; jenož
jene po druhim, kaž so słušča.

Wo byrotnej křěži chzych jenož to prajicž, so w Hali w
Glauchaskim pschedměscje steji jako rycžazy wopomniš Božeho
žohnowanja, a to je křěža, tak wulka, dolha a schěroka, so w
Budyschinje na mjašnym torhoschczu njeby ruma doscz měka.
Sšlysch jeno: to stej dwaj rynkaj křěžow, kotrež su s džěla
i chěscž skhodow wysoke, a shtyri sta kóhcžow dolha je haša,
kotruž wone wucžinja. W přjedža křěžow je niz jara
chěroki dwór.

Na jenym kónzu dwora su džašomni ludžo w lěcze 1829
ałożerjej a natwarjerjej tuteje křěže přjedž jeho šmilnych
wustawow bronzowy wopomniš stajicž dali. Na wysokim
šamjenju steji šylny muž we lutherskej měschniskej drascje.
Dwě džěsczi, jene wjetšche, druhe mjěnsche, jemu k bokej ste-
itej. Wjetšche na prawym boku, kotrež ma bibliju pod
pažu, hlada se šwojim pobóžnym, džěczazym wócžkom dža-

*

komnje na swojeho wótzowskeho dobroczela; mjensche k lěwizy steji tam se styknjenymaj ruczkomaj we modlitwje; na jeho hłowje wotpoczjuje lěwiza muža we měschniskej drascze, se swojej prawizu pač pokasuje wón wobej džěsczi k njebjesam, k žórkej wschěch dobrotow a wscheho žohnowanja, so byschtej wufnyšej Bohu so stajnje dowěricz.

Dale delkach je na rjenje polěrowanym marmoru, na kotrymž zły wopomnik steji, napišane, sčto tón nadobny muž je, kiž wscho s Bohom šapocza, a kotremuž Bóh psche wscho džěsche, a na kotrehož teho dla tež Bože žohnowanje, — na kotrymž wschač je tola wěcznje wscho ležane, — kaž s njebjes roža na trawu, je dele kapało. Jeho mjeno je

August Hermann Franke,

narodzi so w Lübecku 12. měrza 1663,

wumrje w Hali 8. junija 1727.

S jeho žiwjenja chzu czi nětko najwosebnišche powjedacj. Jeho mjeno by šnadno tež šlyšchač, pschetož my mamy jeho rjane přědowanja, do šerbskeje rycze wot njebo duchomneho šycharja we Šořacizach pscheložene; šnadž mašch je šam w swojim domje a mašch je lubo, a wosmjesch je do rufi a cžitach je, hdyž by wotdžeržany ke mschi hicz, abo tež nje-dželu popołdnju. Duž pošluchaj. Jeho přědowanja budžeja czi psches to wažnišche a lubišche, hdyž jeho bliže šesnajesch. Štunje teho dla czi jeho žiwjenje tu powjedam.

To bě runje 27. septembra 1691, dwaj dnaj do Michała, jako wulki a, kaž bě na jeho woblicžu widzicj, šhutny muž we šfirožkatym klobuku a kaž bě to tehdom waschnje, we „perüzy“ s wrotami měšta Erfurta won jědžesche. Ludžo, kiž jeho wotjěcz widzichu, žalošnje płakachu. Wón wschač budžišche tam w Erfurcze rady wostač, a ludžo budžichu jeho tež radži wobšhowali. Ale wón tam nješmędžišche wostacj, a woni jeho nješmędžichu džeržecj. Wón dyrbjesche precj, bě se šastojnštwu a s šhlěba wuczěrjeny. Arzbiskop a šhurwjercj

w Majuzu, kotremuž w tamnišim času Erfurt blyšesche, jeho tam dlěhe czerpicz nochzysche; pschetož tež podjanszy běhachu brjedz běleho, šwětkeho dnja k tutemu mužej do domu a pošluchachu radzi njedzelu a šwjate dny na jeho předowanja. Duž da arzbiskop Erfurtskej radže prajicž: To dale tak njeńdže, Franka dyrbi k města won; a duž tež dyrbjesche.

Haj, August Hermann Franka, to bě tón muž, kiž tam we woju šedzišche a šo k města won wjesesche. Dvě lěcže dołho bě tam w Augustinskej zyrkwi jako farař we žohnowanym džěle stejał a wěru a lubosč šwojeje šamšneje czopkeje wutrobny tež šwojim ewangelsko-lutherskim wošadnym k rycznim rtom do wutrobny předował. Tež podjanszy jeho kemschenja wopytowachu, a dokełž njeběchu nicžo hacž Khrystušowu lubosč k jeho rta blyšcheli, pschińdže pošdžišcho tón a tamny wot nich k njemu a praschesche šo, kaž tamny jastnik: Šcho mam czinicž, šo šbóžny budu? (Zap. skutki 16, 30.) A kaž šwjaty Pawoł tamnemu jastnikej, tak wotmolwi nětko Erfurtski lutherski farař podjanskim, kotsiž šo jeho praschachu: „Wěr do Jesom Khrysta, dha budžesch ty a twoj dom šbóžny!“ Tute šłowo, psches kotrež buchu ludžo runy pucz na Knjesa Khrystuša pošasani, šo knjesej arzbiskopej tak prawje njespodobasche, duž pišasche na Erfurtsku radu, šo dyrbja fararja Franku wošadžicž, dokełž ludzi šawjeduje a wopacžnu wucžbu wuczi. Ša dwójzy 24 hodžinow dyrbjesche k města won bycz.

Franka a jeho pscheczjeljo ponižnje a pschi tym tež móžnje napšhecžiwu temu rycžachu, ale to nicžo njepomhasche, tež to niz, šo jeho wošada k proštwu pschińdže. Duž napišachu šašlapnjeni radni knježa města Erfurta šwojemu mlódemu, hagle wošom a dwazyczi lět staremu fararej Frankej list, šo ma šwój pucz hicž.

Wón šo k czichej myšlu do teho poda. Wyschnosczi, kotraž ma móž, šo špjecžowacž nochzysche, duž czechnišche, k kraja a k města wupošasany, wješely šwój pucz. Ša praju, wje-

běly, pschetož wón k tym šluschesche, kotsiž praja: Jako czi frudni, ale tola pschezo wješeli; wješelcze šo we tym Knjesu stajnje a pschezo! My czerpimy pschescžehanje, ale my nješmy wopušcženi, my šmy podczišcženi, ale my kónž nješmosmjemy. Njebudžišche-li wón w tajkej wěrje stał, dha drje budžišche wěšcze wutrobu počnu frudoby měł. Město Erfurt, kotrež dyrbjesche nětko wopušcžicž, bě kaž jeho druha macž bylo. Tam na wyšokej šhuli abo universicze bě hižom jako šhtyrnacjelětny, nadžije počny mlodženž bohawucženosčž šhtudował, tam bě šebi wobšchěrne, hłuboše a wucžene wěšdomnosčze nadobyl. Augustinska žyrkej w Erfurcze, hdžež jeho džěławosčzi na tajke njeprawe waschnje šwjatof ščzinichu, bě dvě ljeczi dołho jeho jemu pschipošasana winiza byla, hdžež běšche hižom wjele płoda k wěčžnemu žiwjenju widžicž; a kaž wjele lubosčze bě tam žnjał!

A to njebě přeni raš, šo šo Frankej tač džěšche. Psched dvěmaj lětomaj běchu jeho s Lipska, hdžež bě s profesežarjom, wustorcžili. Tam wjele šhtudentow na nim s lubosčju wišasche. Ale na tym šo drusy profesežarjo, kiž tajki pschipad njemějachu, kaž wón, mjersachu; duž jeho s Lipska wukačachu.

Jako Franka tam šwój pucž jědžišche, myšlesche na šwoje wotsalhicze wot semje, na domojwrót do wěčžnosčze, a duž bě tač štrošhtny a wješely. Wo tym šwědži tón krašny šhěr-lušch, kotryž je džeň po šwojim wucžěrjenju s Erfurta po hłošu šhěrlušcha: Hdžž šo mój cžaš pschibližuje, šo cžahnu moju dróhu a t. d. (Rh. 492) wudžěkał, a kiž šo tač šapocžina: Budž Bohu džak, šo k wěčžnosčzi je krocželka šaš bliže! O, šajku mějesche tehdom žadosčž wotsal hicž a pola Khrystuša byčž. Ale tuta žadosčž šo jemu nětko hižom dopjelnicž nješdyrbjesche. Bóh luby Knjes, kotremuž bě Franka s džěcžazym dowěrjenjom wscho do rukow dał, mějesche hišcžje wjazy s nim přjódł, a Franka bě hišcžje tu na semi k wulkim wěžam powołany. Hišcžje někotre krašne lěto dyrbjesche jow wostacž po Božej radže jako podrožnik a wušwoleny grat, dyrbjesche tu

wjele žohnowanja pschinjesč a wulki skutk niz jenož sapočecž, ale tež dofonjecž. Ale kač? A hdže? A kotry? Nčo, to šo s Boha derje sapočža. Ludžo šo, móhl rjež, wo njeho torhachu.

Franča pschińdže najprjedy do města Gothy, šo by pola šwojeje maczerje, kiž bě tam s wudowu, šo někač wukhowač; tam chzysche jeho hnydom wójwoda (herzog) sa profesarja postajicž; teho runja chzysche jeho tež koburgski wójwoda męcž, a wajmarski žadašche šebi jeho sa dwórskeho předarja. Ale wón wotpokasa jene, kaž druhe powołanje. We wutrobje jemu bě, kaž hdy by Bóh jemu prajil byl, šo ma hižom druhe město sa njeho.

Hižom na tym dnju, jačo bě Franča s Erfurta wuczah- nycž dyrbjal, bě jemu tehdomny bramborski šhurwjerch (kiž šo posdžišcho mjenowašche: Bjedrich I. kral pruski) prajicž dač, šo budže jeho šchitowacž. A wón je šłowo dđeržal. Lěto hiščeje njebě nimo, dosta wón powołanje — a to dwójne — do Hale. Šhurwjerch Bjedrich pytašche sa nowu universitu, kotruž chzysche tam šačozicž, wučženych ludži, kotsiž dyrbjachu tam profesarjo bycž. Nčo, wučženy a wyšoko studowany muž, to Franča runje bě. Šódla trjebasche Šalske pschedměsto Glauchawa šararja. Temu bě tež s tutym mužom wotpomhane; pschetož Franča bě šprawna dušcha a po- bóžny šchesczijan.

Na nowe lěto 1692 stupi Franča do šwojeju noweju ša- stojnstwow w Šali. Dokelž pač universita hačle 1694 tač prawje do rjada pschińdže, bě nowy profesar přenej dvě lěcže wošebje we šwojim šarskim šastojnstwoje žiwy. A tu mějesche poknej ruzy džělacž. Wón tam namača šanjerodženu, nješnicžomnu wošadu a žyle njewědomnu, hrubu młodžinu. Šhěže, kotrež wočolo nětko tač mjenowaneho Frankoweho města leža, běchu piwne šhěže, we kotrychž běchu husto reje, a hdžež na hoščoch njepobrachowašche. Tam bě šorcžma s mjenom „šłoty hodler abo worjel“, hdžež nuts a won šho-

djachu džen wote dnja, so bě tam kaž w hokbjeńzu. Delkach
 bedzišche hromada měšcžanow, kotsiž s hornčejškich abo tež
 znowych karanow swoje brune pitwo pijachu a to husto
 wjazy, hačž bě jim trěbne; a horkach rejwasche mlodžina.
 Tam we „šlotym worjeku“ móžesche bohateho muža w swja-
 tym sczenju a khudeho Lazaruša w jenej paršchonje wobladacž;
 czi, kiž tam šydachu, běchu we korcžmje bohaczi ludžo, a do-
 mach khudzi profcherjo. To wščať hinať bycž njemóže. Wšče-
 cžinjenje a khudoba stej šušodžinje. Frankej bě we wutrobje
 kaž Lotej w Sodomje. Jeho wutroba krawawesche, a wón
 wotewri rt a ruku: rt wón wotewri w zyrkwi, ruku w
 swojim domje, w kotrymž kóždy tydžen w postajenym czašu
 wot swojeje khudoby druhim šobudželesche; ale hinať wón
 to njecžinjesche, hačž s napominanjom. Tute napominanja,
 kotrež wudželowasche, temu abo tannemu runje tať prawje
 lube njeběchu, wošebje s woprědka niz; ale Franča to hinať
 necžinjesche.

Dokelž jeho šamšne pjenježne mozy tať daloko njedoša-
 hachu, so budzišche dobrotu cžinicž móhl, kaž chyzšche, spyta
 dale na tajke waschnje: Wón šo s horzej modlitwu na lu-
 beho Boha wobroczi, so by tón jemu pschi tajkim skutku dale
 pomhať. W šapocžatku lěta 1695 powišny Franča we swojej
 štwi někajki šanfnjeny kaschcžik, na kotrymž bě napišmo:
 „Šdyž pať něchtó teho šwěta kubla ma a widzi swojeho
 bratra w nusy a šanfnje šwoju wutrobu psched nim: kaha
 wostanje Boža lubosčž we nim?“ (1. Jana 3, 17.) a spody
 stejesche: „Kóždy po radže swojeje wutroby, niz s njewolu
 abo s nusu, pschetož wješekeho dawarja lubuje Bóh“ (2. Kor.
 9, 7). S woprědka porědko w swojim kaschcžiku šcho na-
 maťa, to bě ludžom njeswucžena wěž; abo bě šnadž korcžmať
 tam lóbrkach we „šlotym worjeku“ wina? Ja to njecham
 s wěštošcju prajicž. Najškerje drje woboje. Jako pať po ně-
 kotrych měšazach kommissijonski radžicžel Knorr 7 kěžorskich
 šchěšnaťow do kaschcžika połoži, džesche Franča: „To bě rjany

pjenješ; sa tón dyrbju něšto hódne sapocžecj. S tym
 budu sapocžecj schulu sa khude džeczi twaricj.“ Hlajcje,
 a šhtož bě prajik, to činješche. Hiščcje na tym samym dnju
 kupi sa dwaj tolerjej knihow a skasa šebi šchtudentu, kiž
 wot njeho kóždy tydžeń schěscj dobrych šlēbornow dostawašche
 a sa to dyrbješche kóždy džeń khudym džeczom dvě hodzinje
 (šchtundje) dawacz. Schulka jstwa bě Frankowej jstwi runje
 napscheczo, so by pschezo se šwojej radu a pomozu k ruzy
 bycz móhl.

Tole je mały sapočatk Frankowych wulkih
 šmilnych wustawow.

Jako Halizy měščzenjo šlyšchachu, kaš derje a wustojnje
 Franka te proschěrške džeczi wučicj dawa, šželishe jich wjele
 tež šwoje džeczi jemu do schule, kóždy tydžeń šlēborny krosch
 sa wučbu dawajo. To pomhašche. Ale to hiščcje dyr-
 bješche lěpje pschińcz. Bože žohnowanje, na kotrymž wschaš
 je wscho ležane, njedyrbješche po krepkach dele padacz, ale
 dyrbješche šo kaž s deschczom dele lecj. Wschědnje pschib-
 wasche cžrjóda schulerjow w Frankowej schuli: w pschibocž-
 nych khěžach dyrbjachu šebi jstwy najimacz, džeczi dyrbjachu
 šo dželicj do wschelafich rjadomnjow (klassow), a wjazy wučže-
 rjow dyrbješche šem. Tak nasta pschi schuli sa khudych schula
 sa měščczanške džeczi.

Dokelž paš Franka šrudžaze šhonjenja činješche, so šo to,
 šhtož bě w schuli natwarik, husto sašo domach skasy a po-
 torha, a so jeho wučerjo, hdyž tež šebi taš wulku prózu bje-
 richu, hacj bě jeno móžno, tola taš wjele wuskutkowacz nje-
 móžachu, kaž by po prawom bycz dyrbjalo, dokelž starschi do-
 mach šo wo džeczi nještarachu, wsa šebi prjódk, so nochze
 džeczi jeno wučicj, ale so chze je tež žyle psched šwojimaj
 woczomaj wotczahnycz. Njenadzujzy pschepoda jemu něšto
 500 tolerj; a duž wón hnydom na tu myšl pschińdže, k wo-
 cžehnjenju a nahladowanju šyrotow, kotrež šu nana šhubike,
 šyrotownju abo khěžu sa šyrotu twaricj.

Te 500 toleř, kotrež bě dostał, pschinješechu jemu 25 tolerjow danje, „a ja to“, tať wón pišasche na jeneho pscheczela — „nadzijach so tola, jenu šyrotu šdzeržecž. Za so wobhonjach, kotra by najpotrjebniša byla.“ Woni jemu pschimjedžichu — to bě 5. džen novembra — město jeneje štyri šyroty, kotrež ani nana, ani maczeř njemějachu, a kotrež běchu khude, kaž proscherjo. Wón je wschě horjewša we dowěrjenju na šwojeho lubeho Boha a prajesche: tón budže so hižom ja to staracž, so nusu nesměja. Wón je da k scheszi-janskim ludžom a płacjesche ja kóžde džeczo kóždy tydžen pól tolerja. 16. novembra mějesche jich hižom 9 na schiji, tola tón, kiž skotej pizu dawa a młodym rapakam, kiž so k njemu wołaju, dawasche tež tudy radu, a wschitzy mějachu wscheho došč.

Čim wjazy Franča trjebasche, čim wjazy dostawasche; Bóh, kiž čłowjekow wutrobny wodži, kaž wodowe rěčki, to tať wjedžische. Kandidat Neubauer bu ja nana a šastararja šyrotow šapokasany, šušodej wotkupichu jeho khěžu, a čyrjódžicžka šyrotow bu tam nuts dowjedžena. Te běchu wschitke wješeke kaž kralojo a, hdyž tež, kaž tam nětk waschnje je, jene kaž druhe swoblefane njebě, dofelž dyrbjachu w tajkich draštach khodžicž, kaž tež darjene dostawachu: dha mějesche tola kóžde džeczatko šwoje kóžko.

Duž dha mějesche Franča nětk trojake džeczi pod šobu. Ššyrotny, měšcžanske džeczi a proscherške džeczi. Nětk pať pschińdže tež čaš, hdyž dyrbjesche šchwórtke wotdželenje šakozicž. Wošebni ludžo, kiž swonkach Hale bydlachu, póšlachu šwojich franžowskich a druhich wučerjow, kotrychž w domje mějachu, precž a pschimjedžechu šwoje džeczi k Frankej, pola kotrehož móžachu džeczi runje tať derje franžowsku rycž nawuknycž. Dofelž pať na šarje ja nich žadyn rum njebě, a pola Neubauera tež niz, dha buchu tute zuse wošebne džeczi šušodnym měšcžanam do domu date. Kandidat Anastasijuš Freilinghausen bu ja pastyrja a nakedžbowarja tych młodych hól-

zow, kaž tež sa wučerja a wudžerja we wědomnosćach postajeny. Tutón Freilinghausen bu posdžischo Frankowy pschichodny syn a hiscže posdžischo pschińdže na Frankowe město jako farań pschi zyrkwi swjateho Ulricha. Tón bě muž wysokeho ducha a darow, kotrehož jeho wošadni tač cześjachu, so prajachu: „Glajcže, jandžel Boži je dele stupił, so by nam předomal!“ — To bě sapočatk nětcžiskeho tač mjenowaneho pädagogija abo wučeneje schule sa džěczi s wošebnych stawow. 1712 móžesche Franka sa tutón wustaw wošebite schulske twarjenje sběhacž, ale niz wón; ně to bě Boža hnada a Bože žohnowanje, so so to sta.

Sa wučerjom kotrychž Franka s kóždym lětom wjazy trjebasche, dofelž jeho schule pschezo roscžichu, wustwoli šebi schtudentow najlěpschich, a czi njehladachu na wulku sašlužbu, ale wučachu njesprózniwje w tej myšli, so Bohu spodobny skutk cžinja. Bórny pač to sa trěbne spóšna, so by schtudentam, kiž tam wučachu, jich prózu, cžaš a džělo niz s pjenjesami saplacžil, ale psches to, so by jim darmo jěscž dawal. Se schtyri a dwazyczomi sapocža. Czi dostawachu tam kóždy džen darmo jěscž. To je tam hiscže dženša tač, a běsche to sapočatk tač mjenowanych Frankowych swobodnych blidow, sa kotrež so pschezo kóžde lěto schtyri krocž we wšchěch ewangelstich zyrkwjach stareje Bruskeje pjenjesy skladuja. Sa tamnymi blidami je so wot teho cžaša šem někotry khudy schtudenta najědl, a bjes nimi šnadž je někotryž kuliz byl, kiž so njeje Bohu sa to džakowal, so je jemu Bóh luby Knjes hižom přjedy, hacž je so narodžil, tam blido pschitrycz dal.

Pod Božim žohnowanjom kčžjachu Frankowe wustawy, so bě loscht hladacž. Ženož so rum njedošahasche sa tekko wjele, to bě jenicžka staroscž. Duž dyrbjesche so twaricž. To hinač njeńdžishe. Hižom dawno běchu ludžo pjenjesy nadawali sa šyrotownju, kotraž by so pschichodnje twaricž měla. Pjenjesy tu ležachu a cžachu na to, so budžeja trje-

bane. Šhto nětk? Neubauer, Frankowy šwěrnny pomocnik, dyrbjesche šo na pucž podacž do Hollanda, so by tam šebi te mulke šyrotne kžěže wobhladał a nashonjenje nahromadził. Bjes tym kupi Franka městno k šyrotnej kžěži. „Škoth worjel“, kiž bě šwěrnemu duschow pastyrjej wjele šrudoby nacžinił, bě runje na pschedań, Franka jón sa 1950 toleř kupi. Korčmar' bě wuforcžmarik. Na jene dobo pschińdže Neubauer s Hollanda: kał ma šo kžěža twaricž, to bě nětk wucžinjena wěž, a pjenjesy, kotrež bě w Hollandze sa prjóděwsaty dobry skutk nakrydował, mějesche tež w šaku. Franka bě hižom prjedy we Siebichensteinje burške kubło kupit; tam běchu kamjenje k twarjenju; murjerške a tšěščne zphela dari šhurwjerch Bjedrich: wón da što tawšynt murjerškich a półsta tawšynt tšěšchnych zphelow. 13. julija 1698 bu w Božim mjenje šakladny kamjeń kladženy.

Husto, jara husto pschi twarjenju tu to njebě, šhtož šwět „najlěpsche“ mjenuje, to rěka: pjenjesy. „Najlěpsche“ pał njejsku pjenjesy, ale Bože žo hnowanje, a to tu bě; wscho druhe šo potom namała. Frankowu šylnu dowěru do Boha ničjo šatorhnyčž njemóžesche. Jako jemu junu weczor jedyn jeho pomocnikow prajesche: „Nasche pjenjesy šu wschě!“ džesche wón: „Na tym šo wješelu; pschetož to je snamjo, so nam Bóh bóršy šašo něšcto da. Pola mje je wot mojeho džěczatstwa šem tał było, so kóždy křócž por nowych šchřornjow dostach, hdyž běchu stare rostorhane.“ Nasajtra rano šabe dosta 200 toleř. Chzysche pał Franka druhdy kšidka pójšnyčž, dha jeho pošylnjaza ruka Boža šašo šběhasche. Šsama morma mjedž (Metall) dyrbjesche k njemu rycžecž a šwój rt wotewricž. Tał na tamnym dnju, jako Franka s czežkej wutrobu na to městno stupi, hdžež mějesche šo šyrotownja twaricž. Kamjenje a kał běchu wschě, pjenjesy tu njeběchu. Duž pošasa jedyn džělaczer, kiž tam mjecžishe, Frankej, kiž runje nimo džěsche, někajki pjenjes, kiž bě šo tam we njerjedže namkał. Na tym stejachu šłowa: „Jehovah, Conditor, Conditio,

Coronide, Coronet“ — schtož něhdže na šerbski tafle rěka: „Tón Knjes, kiž je dobry skutk šapoczal, chzyl tež jón dofonecz!“ Franfa wsja tute słowa, kotrež jeho na Filipp. 1, 6. dopomnichu, jačo troschtne napominanje wot teho Knjesa, a wón šo tež njeje pschi tym molik; pschetož jemu šo džěsche, kaž tamnej wudowje w Zarpacze, kotrejš muša we šadže něbu pschetrjebana a wolij w šaranje njepobrachowasche.

Sly šwět mějesche s Franku husto šwój šměch, a prajesche: „to je nam prawy twarški mischtr, kiž žannych pjenjes nima“ a někajki njebolaš bě prajil: „Je-li šo budžeja tute murje hdy hotowe, dha chzu šo ja na nje wobwišnyčz dacž!“ Ale ta prawiza teho Knjesa wobšhowa dohnyče. Niz jeno murje buchu hotowe, ale ša lěto (we juliju 1699) stejesch kšěža pod krynjom — a tamny njebolaš budžishe po tajkim frašy byl š wobwišchenju. Šižom w pschichodnym lěcže czechnichu nuts do noweje kšěže. Šdžež bě prjedy stejaš „hosczenž š škotemu worjelej“, tam móžesch nětko čžitacz se škotymi pišmikiami napišane słowa s Jesajasa 40, 31: Kotsiž na teho Knjesa čžakaju, dostanu nowu móž, šo s kšhidkami horje šlecza, jačo hoder, šo běža a njewustanu, šo kšhodža a njewošlabnu.“ To je napišmo, kotrež ma Šalska šyrotownja na čžole š šjawnemu šwědženju, šo njeje šakožer tuteho wustawa šebi, ale temu Knjesej, na kotrehož žohnowanju wšcho leži, wšchu čžescž daš.

Prjedy paš, hacž taš dalošo pschišndže, šo móžachu do šyrotownje nutscžahnyčz, dyrbjesche Franfa někotry tolerš měcz. A Boža ruša, kiž šo ša naš stara, kotruž Franfa njepuschči, kšhiba šo jeho požohnowa, njepšchesta, jemu nowe pomozne žórka wotewrjecž. Młody wucžer pschi šyrotnej schuli, kandidat Ehlers, bě Frankowe přědowanje „wo pschiškuschnoscži pschecžimo kšudym“, kotrež bě jeho móžnje hnušo, wotczisčczecž daš a czechnishe s žylej hromadu tutnych přědowanjom do Lipska „na massu“, šo by je tam pschedawaš. Lipsčžansžy wulžy pschekupžy a knihikupžy, hdyž jeho s tajkim pišmicžkom

widzichu, na njeho trochu s bofa hladachu, ale, dokež so jim ta wěz tak trochu dżiwna sdašče, wotkupichu jemu tola něščo a Ehlers mějesče sbože; drusy tež kupowachu, bórny bě wscho rospšedał a bě dobry dobytk měł. To bě sapoczatk k posdżiščo tak wulkotnemu „knihikupstwu syrotneje k hěže“.

Franka bě jene wotkasanje dostał — ale to bě dżiwne wotkasanje. Wěsty lékař, wuščikny w swojej wězy a pódla bohabojašny — jeho mjeno je Wischer — ležesče na smjertnym ložu, na kotrymž wot swojeho wěryšlyneho a bohabojašneho pscheczela Franki swěrnu pomoz a wosšewjazy troscht dostawasče w swojej pošlenej nusy. Jako mrějazy lékař Frankej božnje prajesče, poda jemu swoje najwjetšče bohatstwo jedyn rezept. Tutón rezept bě wopišanje někajšeho hacž dotal ludžom njesnateho lékařstwa, kotrež we wschelakich padach pomhasče, a s tutym lékařstwom bě tamny lékař spodzimonje wjele hojil. Franke tute lékařstwo dawasče po tamnym rezepte džělacž, a ludžo jo tak kupowachu, so dyrbjesče Franke dacž nowu hapytku twaricž, kotraž dolhi čas kóžde lěto 30,000 toleř, haj šamo 40,000 toleř dobytku pschinješe.

Duž bě po tajkim tamnym šnadny rezept najkrašnišče wotkasanje, kotrež mějesče Frankowy wustaw. Najkrašnišče, šym prajil? Ně, to je trochu wjele prajene. Duž wosmu swoje šlowo wróczo. Pschetož ščo by tola njebo August Hermann Franke k temu prajil, hdy bych chyzł tamne lékařstwo, njech je tež tak dobre bylo, ša najkrašnišče wudawacž. To wschał tola jeno czěla hojesče. — Ně, najkrašnišče a najbohatsče žohnowanje Bože pschińdže s darniweju rukow bohabojašneho a we lubosczi džělaweho nadobneho knjesa, semjana Korle Hildebranda s Kanstein. 24 lět dolho je tutón muž swoje samóženje a swoju móž we Barlinie Frankowym wustawam k lěpschemu pschinješł a sawostaji pschi swojej smjerczi Halskej syrotowni, kaž njebo Wischer, tež wěsty rezept, kiž pał njebě šhorym czělam k lěpschemu, kaž

Bisčerow, ale dyrbješe k chore dusche wustrowjecz. Wón wo-
staji byrotowni bohate pjenježny poklad, kiž dyrbjesche so na
to nałožicz, so by so Biblija czischczala.

Kanstein bě wo třech pschešwědzeny, so je swjate pišmo
žórko wscheje wobsožazeje wěrnoscze sa tute a sa pschichodne
žiwjenje. Psches swoje bohate nashonjenje bě knjes s Kan-
stein spósnal, so móžes swjate pišmo hubjenstwo pschibhwazeje
k hudoby, kaž tež schkocu wutrobny sahojicz, a so je teho dla
biblija praw a kniha sa lud: duž nakupi telko pišmišow a
czischczerskeho grata, so móžesche so žyła biblija po Dr. Luthe-
rowym pschekozku sestajecz a bórny žyła wotczischczecz dacz, a
to sa tuni pjenješ, so by tola kóždy k hudny tež swoju bibliju
měl. We lěcze 1710 pschepoda Kanstein wuwjedjenje tuteho
rijaneho skutka Haliskej byrotnej křěži. Štyri miliony bi-
blijom so so wot teho czaša sem tam czischczale a rospšche-
dawale; a Bóh wě, kaž wjele milionow budze so tam hischcze
czischczecz. Na pomoznych wězach tam žana nusa njeje. Pschetož
Korla Hildebrand s Kanstein, kiž 19. augusta wumrje (— wón
je w Frankowymaj rukomaj, s nim so modlo, czischje wušnyl—),
je Halisku byrotownju sa universalneho, to je powšchitkom-
neho herbu postajil, a bibliski wustaw, to je knihiczišczernja,
kotraž jeno biblije czischczi, mjenuje so po nim; s jeho pje-
njesami so ta wěž hischcze dženka dzerži.

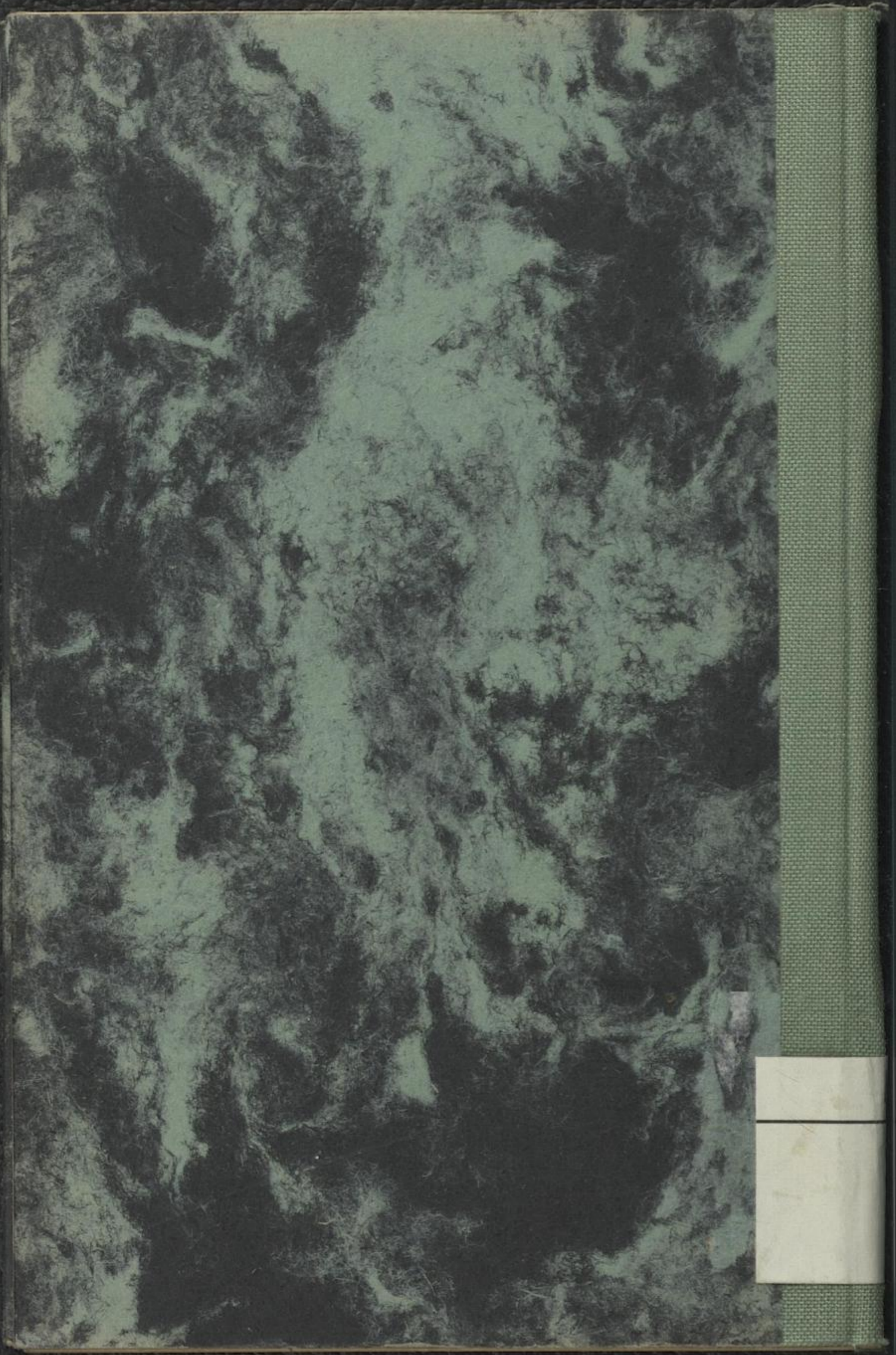
Bože žohnowanje, na kotrymž wschať je wscho ležane, je,
džak budž Bohu! pschepoda na Frankowych wustawach wotpo-
czowało, kaž woschewjaza roža. Franka je to wješele měl,
so móžesche wjazny, dyžli 1700 džěczom a młodženzam darmo
wucžbu dawacz a 108 wucžerjom a wucžeršow w tutym po-
wołanju sdzeržecz. Bórny po jeho šmjerczi — wón wumrje
8. junija 1727 — we přěnich 30 lětach wobstacza běchu so
Frankowe wustawy tak powjetschile, so pädagogijum abo wulka
schula s 152 parschonow wobstejesche; we schulach bě 2125
džěczi, kotrež 130 wucžerjom a wucžeršow rošwucžowasche; we
byrotnej křěži bě 143 byrotow; 255 schtudentow a někotre

sta khudnych schulerjow buchu tam i jědžu našyczowane, pschi knihiczišczerńi, haptyzn, hospodařstwje, we knihkupškich khlamach, we khěži sa khorych bě jich wschěch hromadže 53, a pschi wustawach sa žónske bě 29 parschonow. — Nětko dostawa tam 3000 džeczi wuczbu.

Mój luby, kiž šy šebi tole wscho nětko powjedacj dał. Woczał khwilku a daj mi wotmolwjenje: Schto dha ty k temu wschemu prajišch? Je August Hermann Franke a jeho šyrotownja tebi tu wěrnoscz do wutroby předomal, kotruž žadyn cžlowješ ani šaprěcz njemóže, ani šapomnicž nješmě: na Božim žohnowanju je wscho ležane? — To šebi tola myšlu. Budž tež ty tajšeje myšle!

S Bohom šapocz wscho;

Dha czi radži šo.

[Faint, illegible text on a small paper label]